

3. Компетенције у ЕДЦ/ХРЕ

3.1 „Хтео бих да моји ученици буду способни да ...”

„Пошто што смо увежбавали технике презентације, хтео бих да сви моји ученици буду способни да изложе своју тему пред одељењем без читања из бележака.”

„Пошто смо у шест наставних јединица објашњавали основе нашег Устава, очекујем да сви моји ученици умеју барем да објасне како функционише наш изборни систем и које странке тренутно управљају Владом.”

„Пре неколико месеци смо имали проблем у одељењу са ученицима који током дискусија нису хтели једни друге да саслушају и прекидали су ученике са којима се нису слагали. Пуно смо разговарали о праву на слободно изражавање, као и да оно функционише за све нас само уколико се једни према другима односимо с поштовањем. Надам се да ће до краја године већина ученика то схватити и научити како да се понаша током дискусија.”

Ова три примера показују о чему наставници ЕДЦ/ХРЕ размишљају када планирају часове: они дефинишу циљеве. Одлучују шта би њихови ученици требало да науче и колико могу постићи уколико се потруде: одређују које циљеве би хтели да њихови ученици постигну, а потом са почетне тачке посматрају процес учења и потребе ученика – њихове потешкоће и способности, њихове снаге и слабости.

Овај начин размишљања није нов за наставнике – то је уобичајена пракса. Већина наставника не размишља само о садржају градива и предмета („Морам завршити XIX век до почетка следећег распуста”) већ воде рачуна и о томе какве резултате желе да виде код својих ученика.

Циљеви усмерени на ученике и на њихово оспособљавање се односе на стицање компетенција. Када буду одрасли, сви ученици ће се морати сналазити без наставника, тренера или старатеља. Традиционални модел подучавања – формално преношење образовних садржаја, спровођење уског плана и програма знања – не чини довољно да подстакне ученике да постану независни, самоуверени и компетентни кроз различите видове вештина и вредности/ставова.

Наведена три примера указују и на различите видове развоја компетенција:

- Први пример – успостављање контакта очима са публиком и слободно излагање – односи се на вештине које нису специфичне за одређену тему већ представљају средство које је ученицима увек потребно за примену било ког знања и информације. То је увежбавање вештина, или подучавање „за” демократско грађанство и људска права – са циљем да оспособи ученике да остварују своја људска права и учествују у демократији.
- Други пример – разумевање основа изборног система и чињенице да победник на последњим изборима формира садашњу владу – представља подучавање „о” демократији и људским правима. Млади грађани треба да знају да су људска права (на пример, учешће на изборима) грађанска права у државном уставу и њихов глас у изборном систему има утицај на исход избора и одређује ко ће формирати владу државе.
- Коначно, последњи пример показује важност вредности и ставова. Демократија се ослања на политичку културу обликовану ставовима и вредностима којих се грађани придржавају, у овом случају на узајамно поштовање и толеранцију према ставовима са којима се можда не слажу. Ученици морају бити спремни да прихвате да њихово право на слободу мора узимати у обзир и права других. Из тог разлога слобода носи и одговорности. Култура људских права одражава давање моћи ученицима појединачно и њиховим наставницима, али истовремено и схватање да делимо узајамну одговорност за уважавање туђих људских

права. Вредности се уче кроз искуство и снажне узоре – подучавање „кроз” демократију и људска права.

3.2 Компетенције – општа дефиниција

Компетенције подразумевају оно за шта је нека особа способна, са три аспекта која обликују суштину идентитета те особе:

- оно што та особа зна и разуме;
- вештине помоћу којих та особа уме да примени своје знање;
- свесност и уважавање знања и вештина које поседује, из чега произлази спремност да их примењује са самопоуздањем и одговорношћу.

Последњи аспект је од посебне важности. Не би требало да само наставник зна за шта су ученици оспособљени, већ би пре свега они сами требало тога да буду свесни. Они треба да знају каквим оруђем њихов ум располаже и за какве задатке и проблеме се оно може употребити. Изнад свега, потребно им је самопоуздање да прихвате ризик неуспеха у процесу учења који траје током читавог живота.

3.3 Како наставници могу открити које компетенције ученици поседују?

Компетенције и резултати – један модел

Компетенције подразумевају способности и потенцијале „у” нама. Оне су зато невидљиве. Како онда наставници могу открити које компетенције њихови ученици имају?

У томе нам помаже модел очигледно упоредивог проблема из другог научног контекста: Славни лингвиста Ноам Чомски је описао језичку компетенцију изворних говорника (матерњег језика). Изворни говорници непрестано стварају и тумаче реченице које никад пре нису изговорили, нити чули. Језичка компетенција није видљива, али уочавамо способност изворног говорника да користи језик, па морамо претпоставити да иза ње стоји компетенција за течно изражавање.

Не постоји компетенција без видљивог деловања, али исто тако ни један облик деловања без компетенције. Наставници процењују компетенције ученика на основу онога што они покажу – онога што умеју да раде. Учење засновано на задацима омогућава ученицима да увежбавају своје компетенције, а наставницима да процењују колико су ученици постигли и препознају њихове потребе у процесу учења. То важи не само за ЕДЦ/ХРЕ већ и за учење и подучавање уопште.

3.4 Модел компетенција ученика у ЕДЦ/ХРЕ

Развој компетенција ученика оцењујемо кроз нашу перцепцију онога што они покажу. Компетенције су невидљиве и можемо им приступити само обликовањем модела који нам помажу у одређивању циљева учења и усмеравању наше процене постигнућа у учењу.

У овом издању ЕДЦ/ХРЕ усвојили смо следећи модел компетенција. Он одговара кључним принципима ЕДЦ/ХРЕ – подучавање *кроз*, *о* и *за* демократију и људска права.

У ЕДЦ/ХРЕ, компетенције ученика обухватају следеће:

- политичку анализу и просуђивање;
- вештине (види трећи део овог приручника);
- активност и учествовање у политици;

- личне и друштвене компетенције.

3.4.1 Компетенција политичке анализе и просуђивања

Демократско грађанство захтева од грађана да разумеју питања о којима се дискутује, што тражи од њих информисаност и способност анализирања проблема и процеса расправе и сукоба. То је когнитивна димензија развоја компетенција (учење „о” политичким питањима).

Без овог нивоа разумевања грађанин постаје лак плен за демагоге, лобисте и популисте и није способан да препозна и залаже се за своје или заједничке интересе. Ми зависимо од медија као извора информација и морамо бити способни да их користимо критички.

Активно деловање у политици, као и у било којој другој сфери живота, могуће је само ако знамо шта желимо да постигнемо. Морамо умети да дефинишемо своје интересе и циљеве усклађујући жеље и потребе, вредности и одговорности. Политика је процес доношења одлука ради решавања проблема и смиривања сукоба; не постоји могућност доношења одлуке, а одлуке је немогуће донети без просуђивања.

Све већа сложеност наших модерних друштава често поставља превелике захтеве пред „обичне грађане” и њихове компетенције анализе и просуђивања. Образовање, не само у оквиру ЕДЦ/ХРЕ, представља кључ за оспособљавање грађана да утичу на одлуке које се њих тичу.

3.4.2 Вештине

Ученицима је потребан скуп менталних алата – вештина или техника – за примање и коришћење информација и за независно и систематично формирање мишљења. Та оруђа/инструменти омогућавају ученицима да:

- примају информације, како путем медија тако и кроз сопствено искуство и истраживање – технике коришћења штампаних и електронских медија, интервјуисање, истраживање, критичко разматрање, дискусију итд.;
- врше одабир и проучавају информације (конструктивистичко учење) – технике планирања, управљања временом, читања, размишљања, селекције, бележења;
- утврђују, представљају, размењују и аргументовано износе своје ставове – технике састављања пратећег материјала, плаката, писаних радова/чланака, Power Point или на сличном софтверу базираних презентација, предавања, дискусија, дебата, итд. (удружено конструктивистичко учење и деконструкција);
- процене резултате и процесе учења и њихову примену.

У знатној мери, те вештине су неопходне не само за ЕДЦ/ХРЕ, већ и за школу у целини. Оне припремају ученике за напредније академско образовање и конкретна занимања. Усавршавање тих формалних вештина, које не зависе од одређеног садржаја, кроз више различитих предмета, је због тога и неопходно и могуће.

3.4.3 Активно деловање

У ЕДЦ/ХРЕ, увежбавање формалних вештина помаже у изучавању демократије и људских права, али то није довољно. ЕДЦ/ХРЕ схвата школу као микро средину у којој ученици уче како да учествују у друштву и политици кроз практично искуство. Компетенције које ученици могу увежбати у школи обухватају следеће:

- разматрање жеља и потреба, јасно формулисање и промовисање њихових интереса;
- гласање, учествовање у изборима у улози гласача и кандидата (представници одељења и друге функције);
- преговарање и доношење одлука;
- утицање на процесе доношења одлука подизањем нивоа свести (сензибилизацијом), лобирањем и колективним деловањем;

- разумевање и уважавање потребе за оквиром правила и санкција.

ЕДЦ/ХРЕ, као и школа у целини, играју одлучујућу улогу у пружању могућности образовања својим ученицима, помоћу којег они могу дати допринос друштву у којем живе. Међутим, школа има своја ограничења у погледу оцењивања њихових резултата и компетенција. Пресудно прелазно подручје се налази ван граница школе, у друштву као целини, и наставља се до одраслог доба. Тек тада постаје тешко, ако не и немогуће, повезати исход учења са информацијама добијеним у школи.

3.4.4 Личне и друштвене компетенције

Можда је појам компетенција превише широк ако се примени и на димензију вредности и ставова. Са друге стране, управо је начин на који се ученици понашају од изузетне важности, зато се узорно понашање може схватити као компетенција. Ова димензија развоја компетенција одговара учењу „крз” демократију и људска права. Ту припадају:

- самосвест и самопоштовање;
- емпатија;
- узајамно поштовање;
- уважавање могућности и нужности компромиса;
- одговорност;
- поштовање људских права као заједничког система вредности у подржавању мира, правде и друштвене кохезије.

3.5 Компетенције наставника у ЕДЦ/ХРЕ

У ЕДЦ/ХРЕ, наставницима су неопходне специфичне компетенције како би својим ученицима могли пружити одговарајуће могућности за учење.

Скуп алата за наставнике (в. Трећи део, 1. поглавље овог приручника) укључује и алат који наставницима помаже да одреде циљеве ЕДЦ/ХРЕ засноване на развијању компетенција, усклађене са смерницама о којима је било речи у уводу овог поглавља. Додатне информације можете пронаћи у приручнику Савета Европе *Како сви наставници могу допринети образовању за демократско грађанство и људска права: оквир за развој компетенција*²⁰ (Стразбур, 2009) аутора Питера Брата и коаутора. Доступан је и на српском језику у верзији за електронско преузимање.

²⁰ “*How all teachers can support citizenship and human rights education: a framework for the development of competences*”, Strasbourg, 2009.